КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

Философия жана саясий-укуктук изилдөөлөр институту

Д. 09.11.027 Диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 2:297:322:323

ШАРШЕНАЛИЕВ УЛАН АЛТЫМЫШОВИЧ

ИСЛАМ ЖАНА МУСУЛМАН УЮМДАРЫ КЫРГЫЗСТАНДЫН КООМДУК-САЯСИЙ ЖАШООСУНДА

09.00.11 – социалдык философия

Философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу ‰ч‰н жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

БИШКЕК – 2012

Диссертациялык иш Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин дин таануу кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси: философия илимдеринин кандидаты, доцент **Омурова Толкун Омуровна**

Расмий оппоненттери: философия илимдеринин доктору, профессор **Ажыбекова Клара Ажыбековна**

философия илимдеринин кандидаты **Дыйканбаева Гулнура Каныбековна**

Жетектөөч‰ мекеме: КРнын ИИМдин генерал-майор Э.Алиев атындагы Академиясынын коомдук-саясий илимдер кафедрасы, дареги: Чолпон-Ата көч., 1 а.

Диссертациялык иш 2012-жылдын 14-сентябрында саат 12.00 дө Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Философия жана саясий-укуктук изилдөөлөр институтунун алдындагы философия илимдеринин доктору (кандидаты) жана маданияттаануунун кандидаты окумуштуулук даражаларын коргоо боюнча т‰з‰лгөн Д. 09.11.027 диссертациялык кеңешинин отурумунда корголот, дареги: 720071, Бишкек ш., Ч‰й проспектиси 265-а.

Диссертация менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын борбордук илимий китепканасынан таанышууга болот, дареги: Бишкек ш., Ч‰й проспектиси 265-а.

Автореферат 2012-жылдын «____» ______________ таратылды

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, философия илимдеринин кандидаты Акматова Н.С.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Теманын актуалдуулугу. Ислам дининин, анын негизги агымдарын, кыймылдарын жана уюмдарын, ошондой эле анын заманбап абалынын өн‰г‰ш‰нө жана жайылтылышына ар тараптуу баа бер‰‰ – учурдагы реалдуулуктун талаптары. Ушул жана башка көйгөйлөргө илимий талдоо ж‰рг‰з‰‰н‰н зарылдыгы диний экстремизмдин активдеш‰‰с‰ менен гана эмес, диний окуулардын адеп-ахлактык багыттарын изилдөө, калктын ар кыл социалдык катмарлары тарабынан идеялык-диний баалуулуктарга болгон кызыгуусу менен т‰ш‰нд‰р‰лөт. Диний кыймылдардын, агымдардын жана уюмдардын тарыхый тамырларын, идеологиялык жана саясий-укуктук негиздерин, Кыргызстандын дин тутумунун өзгөчөл‰ктөр‰н терең жана ар тараптуу окуп ‰йрөн‰‰ зарыл. Бул ишти ж‰рг‰з‰‰н‰н зарылдыгы ислам фундаментализминин чегине жеткен формалары тарабынан боло турган коркунучтун сакталышы менен байланыштуу, алар Кыргызстанда өз‰н‰н туруксуздаштыруучу ролун ойногонго, демократиялык процесстерге, коомчулуктагы улуттар аралык жана конфессиялар аралык макулдашууларга тескери м‰нөздө таасир тийгиз‰‰гө жөндөмд‰‰. Ушул бардык жана башка татаал көр‰н‰штөрд‰ кылдат иликтөө, заманбап диний кырдаалды т‰ш‰н‰‰, Кыргызстанда мусулман уюмдарынын андан ары өн‰г‰‰с‰н‰н илимий негизделген божомолун т‰з‰‰ ‰ч‰н баштапкы мааниге ээ.

Акыркы 20 жылда каттоодон өткөн мусулман уюмдарынын саны көбөйгөн. Мусулман уюмдарынын жана алардын лидерлеринин бийликтин бардык бутактарындагы мамлекеттик органдары, коомдук жана диний уюмдар, илимий жана социалдык мекемелер менен мамилелери т‰з‰л‰‰дө. Бул процесс Борбордо гана эмес, жергиликт‰‰ өз алдынча башкаруу органдарынын деңгээлинде да жигерд‰‰ ж‰р‰п жатат. Мусулмандардын жана алардын уюмдарынын коомдун саясий турмушуна кириш‰‰ процесстери ‰зг‰лт‰кс‰з кылдат талдоого жана алдын ала божомолдоого муктаж.

Ушуга байланыштуу Кыргызстанда мусулмандардын саясий кызыкчылыктарынын мазмунуна, динге сыйынуунун Ата Мекендик каада-салттарынын жана коомдук, саясий турмушка катышуу тажрыйбасынын жок болгон шарттарында алардын өзгөчөл‰ктөр‰нө талдоо ж‰рг‰з‰‰ зарыл. Дал ошондуктан мусулман уюмдарынын Кыргызстандын коомдук жана саясий турмушуна аралашуусу Кыргызстандын коомдук илиминде өтө талаш–тартыш жаратуу менен бирге коомдук илимдердеги эң актуалдуу изилдөө объектиси болуп калууда.

Д‰йнөл‰к аренанын саясий жана геосаясий конфигурациясынын (Советтер Союзу кыйрагандан кийин) тынымсыз өзгөр‰‰лөр‰ мусулман өлкөлөр‰н‰н саясатын белгил‰‰ бир өзгөр‰‰лөргө алып келди. Алардын көпч‰л‰г‰ндө Борбордук Азия менен мамилелерди т‰з‰‰ жана изилдөө багыты улантылууда. Көп сандаган мусулман калкына ээ болгон Кыргызстанда да бул процесстин активдешкенин байкоого болот. Ислам д‰йнөс‰ндө өз ордун жана ролун изилдөөн‰ Кыргызстан дагы улантууда.

Совет учурунда исламдын Советтик Кыргызстандын коомдук турмушундагы ролун жана ордун талдоого алуу аракеттери көр‰лгөн. Исламдын Кыргызстанда таралышынын тарыхына, исламдын социалдык, маданий жана руханий-адеп-ахлактык ролуна артыкчылык берилген. Ошентсе да, бул мезгил аралыгында советтик Кыргызстандын саясатында исламдын саясий ролу жана мааниси жөн‰ндөг‰ каралган эмгектер болгон эмес.

Ислам факторунун заманбап Кыргызстандын коомдук-саясий процесстерине тийгизген таасиринин көйгөйлөр‰ жетишт‰‰ изилденген эмес. Ата Мекендик окумуштуулардын эмгектеринде негизинен исламдын тарыхый же б‰т‰ндөй Кыргызстан боюнча өзгөчөл‰ктөр‰ (мисалы, төмөнк‰ окумуштуулардын эмгектери: С.М. Абрамзон (1932, 1971, 1990), С.Б. Дорженов (1968), К.А.Ажыбекова (1988), М.Т. Артыкбаев (2003), М.К.Абдылдаев (1991), Т.О.Омурова (2003), Ж.Жунушалиев (2003), Д.А.Александров, А.Б. Крылов (2003), А Алишева (1996, 2000), А. Жанакеева (2002), Б.А. Малтабаров (2003), Б Аманалиев (1963), О.Ш. Мамаюсупов, Д.А.Жээнбеков (2007), М.А.Усманов (1991), М.Д.Абдулдаев (2003), К.А. Чымбаев (2003), М.И.Черикчиев (2003), Ч.С.Усупова (2003), С.Мамбеталиев (1969), А.Князев (2003), А. Табышалиева (1997), З.И. Галиева (2003), Т.Дж. Баялиева (1981), П.И. Дятенко, Д.Муратов (2003), Б.Темишев (2008), А.О.Козубаева (2008), Н.Курбанова (2009), Г.Р.Абдыраева (2011), ж.б.), же болбосо, терроризм, сепаратизм, радикализм, экстремизм сыяктуу антисоциалдык көр‰н‰штөр менен болгон байланыштар, же болбосо постсоветтик мейкиндикте колдонулган регионалдык аспектиде изилденген. Ошол эле учурда, көп конфессиялуу Кыргызстанда исламдын, мусулман субъекттеринин ролу жана мааниси толук жана системалуу талдоого алынган эмес. Мусулман коомунун саясий потенциалы, анын көп конфессиялуу мамлекеттин саясатына тийгизген таасиринин механизми, Кыргызстанда мусулман уюмдарынын саясий катышуусунун тенденциялары жана келечектери ачылып берилген илимий иштер саналуу гана, мындан тышкары, исламдын позитивд‰‰ потенциалы, исламга карата мамлекеттин саясаты изилденген илимий

иштер да аз санда. Жогоруда белгиленгендердин негизинде, биз аталган теманы тандап алдык.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар, илим изилдөө мекемелери ж‰рг‰згөн негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациянын темасы Ж.Баласагын атындагы КУУнун дин таануу кафедрасынын “Дин жана азыркы мезгил” илимий-изилдөө иштеринин программасына кирет.

Изилдөөн‰н максаты: Мусулман уюмдарынын заманбап Кыргызстандын коомдук-саясий турмушундагы ордун жана ролун, мусулман коомчулугунун саясий катышуусунун механизмдерин талдоого алуу.

Ушундан улам, төмөнк‰ **милдеттер** коюлган**:**

1. Көп конфессиялуу кыргызстандыктардын коомунда исламдын ордун жана ролун аныктоо;
2. Кыргызстандын коомдук турмушуна исламдын киргендигинин детерминанттарын талдап чыгуу;
3. Кыргызстандыктардын коомунун саясий турмушуна мусулман уюмдарынын катышуусунун өзгөчөл‰ктөр‰н табуу;
4. Мусулман уммасын мамлекет саясатынын объекти катары изилдөө;
5. Дин башкармалыгын жана мусулмандардын коомдук-саясий уюмдарынын саясий субъективд‰‰л‰к өзгөчөл‰ктөр‰н талдоо

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы:

- Көп конфессиялуу кыргызстандык коомдо мусулман коомчулугунун жашоосундагы кызматтарынын теоретиалык негизи талданган.
- Өлкөдөг‰ жана чет элдеги динамикалуу т‰з‰л‰п жаткан мусулман уюмдарынын чегинде заманбап Кыргызстандагы коомдук-саясий процесстерге ислам институттарынын таасири көрсөт‰л‰п, аталган таасирлердин оң жана терс натыйжалары философиялык жана цивлизациялык талдоо деңгээлине чыгарылган.
- Кыргызстандын ички саясатына исламдын таасирлеринин негизги механизмдери изилденген, көп конфессиялуу кыргызстандык социумдагы алардын орду жана ролу илимий талдоого алынган.
- Заманбап Кыргызстандагы мусулман уюмдарынын саясий жана социалдык потенциалы ачылып берилген, алардын маанисинин жана мазмунунун философиялык интерпретациясынын айрым бир аспектилери сунушталган.
- Исламдын негизги спецификасы катары “мусулман уюмдарынын” баштапкы т‰ш‰н‰г‰нө таянган исламдык маданият-цивилизациясынын ичиндеги кыргыздардын улуттук маданиятынын

өзгөчөл‰ктөр‰ концептуалдуу бекемделип ырасталган жана исламдык социосаясий институттарга карата Кыргызстандын мусулмандарынын мамилелери көрсөт‰лгөн.

Алынган натыйжалардын практикалык маанил‰‰л‰г‰. Диссертацияда ислам факторунун заманбап Кыргызстандын саясатына жана коомдук турмушуна тийгизген таасиринин м‰нөз‰ жөн‰ндө теориялык жоболор системалаштырылган жана т‰з‰лгөн, заманбап шарттарда мусулман уммасынын саясий потенциалын жогорулатуунун жолдору, каражаттары жана ыкмалары сунушталган.

Ж‰рг‰з‰лгөн изилдөө мамлекеттик-диний (ислам) мамилелерин андан ары өн‰кт‰р‰‰ максатында Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдары жана мусулман дин башкармалыгы ‰ч‰н бир катар сунуштарды т‰птөөгө м‰мк‰нч‰л‰к берет.

Диссертацияны даярдоодо алынган маалымат, окуу процессине киргизилген жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин дин таануу кафедрасында “Мусулман уюмдары Кыргызстандын коомдук-саясий турмушунда”, “Саясат жана дин”, “Мамлекет жана дин”, “Кыргызстандын диний кырдаалдары” курстары боюнча дарстарда жана семинардык сабактарда колдонулуп жатат. Акыркы жыйынтыктары илимий кызматкерлер жана атайын курстарды окуу ‰ч‰н ЖОЖдордун окутуучулары ‰ч‰н, ошондой эле исламдын заманбап көйгөйлөр‰нө катышы бар практикалык мекемелер жана кызматкерлер ‰ч‰н кызыгууларды жаратат.

Изилдөөн‰н жыйынтыктары, анын тыянактары мазмундуу, конструктивд‰‰ пикир алышуу ‰ч‰н да колдонулушу м‰мк‰н.

Диссертациянын коргоого алып чыккан негизги жоболору:

- Көп конфессиялуу социумдагы мусулман коомчулугунун диний талаптарын канаатандыруучу, маанил‰‰ коомдук баалуулуктарды жана процедураларды бириктирген мусулман уюмдары социалдык институттардын формасынын бири болуп эсептел‰‰ менен, өз‰н байланыштардын уюшулган системасы жана социалдык нормалары катары көрсөтөт.
- Бир дагы коом социалдык институттарсыз жашай албайт. Институттар коомдо уюшкандыктын жана ирээтт‰‰л‰кт‰н символу болуп эсептелет. Эгер светтик жана диний уюмдар маданий-маанил‰‰ уюлдар болуу менен жуп категорияларга кирип, көп этникалык социумдун дихотомиялык поляризациясын чагылдырса, заманбап көп конфессиялуу коомдогу мусулман уюмдарынын формасы жана мазмуну анын спецификалуулугу болуу менен аталган дихотомиянын оњ жана терс натыйжалары катары бааланат.

- Мусулман уюмдары глобализациянын алып ж‰р‰‰ч‰с‰ катары эсептелип, д‰йнө элдеринин маданиятынын диалогуна активд‰‰ катышып жана постсоветтик геосаясий мейкиндиктеги идеологиялык вакум, ‰ч‰нч‰ саясий к‰чтөрд‰н капиталынын бийлигине таянып, ислам салттык дин болуп эсептелген постсоветтик республикалардын мамлекеттеринин улуттук маданиятынын деңгээлине гана эмес планетардык масштабдагы жалпы маданиятка жана цивлизацияга дагы жайылтылууга жетишти. Исламизациянын д‰йнөл‰к процессинин жетектөөч‰ тенденциялары жөн‰ндөг‰ буга чейин белгисиз болгон илимий бурулушка алып келген философиялык жана социосаясий материал киргизилди. Бул кубулуштун келечекте ар тараптуу илимий талдоону талап кылуусун жана белгил‰‰ бир сактанууну чакырган Кыргызстандын көп этникалык жана көп конфессиялуу социумунда мусулман уюмдарынын таасиринин белгил‰‰ бир кеңири диапазонун биз байкадык.
- Диссертациянын фактологиялык катмары ислам кыймылдарынын агымдарынын заманбап тенденцияларын жана исламдын өзгөчөл‰ктөр‰н аналитикалык баалоо менен байланыштагы иштин мазмундуу негизи болгон принципиалдуу мааниге ээ. Ал саясий утилитаризмге жана капиталдын бийлигине негизделген диний идеологиядан тышкары көп этникалык социумдун руханий баалуулуктарынын, анын ичинде кыргыздардын дагы кысылышы, өз‰н‰к‰н таңуулоо менен биргеликтеги светтик жана диний уюмдардын ортосундагы тең салмактуулуктун жана тең укуктуулуктун бузулушу соцаиалдык конфликтке алып келиши м‰мк‰нд‰г‰ жөн‰ндөг‰ идеялардын аргументт‰‰ изилдөөлөр‰ менен камсыз болгон. Жогоруда айтылгандардын негизинде, Кыргыз Республикасында диний катмарды саясий-укуктук жөнгө салууда айрым бир өзгөрт‰‰лөрд‰ сунуштоого м‰мк‰нч‰л‰к т‰зд‰.
- Постсоветтик Кыргызстанда диний уюмдардын ишмерд‰‰л‰г‰н баалоонун жана кабыл алуунун негизин төмөндөг‰лөр т‰зөт: фанаттык эмес, цивилизациялуу исламды алып ж‰ргөн билимд‰‰ кадрлар; мындай феномендерди жөнгө салуучу светтик мамлекеттин жетилген жана зирект‰‰ саясаты, кыргызстандыктардын жаш муундарына билим бер‰‰с‰; биздин элдин салттык менталитети жана ички д‰йнөс‰н‰н жоомартыгы, руханий маданияты.

Изден‰‰ч‰н‰н жеке салымы. Иштин негизги жыйынтыктары автордун жеке катышуусунда алынган.

Диссертациянын жыйынтыктарын апробациялоо. Иштин негизги жыйынтыктары төмөнк‰ Эл Аралык илимий-практикалык

конференцияларда: “Ислам кыргыз мамлекетт‰‰л‰г‰н‰н тарыхында”(Бишкек, 2003), “Заманбап кыргыз философиясында элдик акылмандыктын ишин улантуучулук” (Бишкек, 2006), “Патриотизм Кыргызстандын саясий идеологиясынын жана маданиятынын негизи катары“ (Бишкек, 2009) жана Ж. Баласагын атындагы КУУнун жаш илимпоздорунун илимий-практикалык конференциясында (Бишкек, 2005) ж.б. баяндалган жана талкууланган.

Басылмаларда диссертациянын жыйынтыктарынын толук жарыяланышы: Диссертациянын темасы боюнча 8 илимий макала басылып чыккан, анын экөөс‰ эл аралык басмалардан чыккан.

Иштин т‰з‰м‰ жана көлөм‰. Диссертация кириш‰‰дөн, 5 параграфты камтыган 2 баптан, корутундудан, колдонулган адабияттардан турат, алар Ата Мекендик жана чет өлкөл‰к авторлордун 165 ишин камтыйт. Диссертациянын жалпы көлөм‰ 172 беттен турат, 15 таблицаны камтыйт.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Биринчи бап “Конфессиялык көп т‰рд‰‰л‰ктөг‰ исламды иликтөөн‰н методологиялык негиздери”, - деп аталып, эки параграфты өз‰нө камтыйт, анда ислам көп конфессиялык коомдо жана аны изилдөөн‰н теориялык-методологиялык негиздери талданды.

Биринчи параграф “Проблеманын теориялык изилден‰‰ багыттары”, - деп аталып, исламдын эволюциясынын изилден‰‰ даражасы жана мусулман мамлекеттериндеги исламдын орду жана ролу ачылып берилген. Ислам белгил‰‰ бир диний ишеним, диний окуу катары эле болбостон, мусулман өлкөлөр‰н‰н саясатына туруктуу таасир эт‰‰с‰, анын саясий легитимд‰‰л‰ктөг‰ д‰йнө таанымынын, социомаданиятынын жана улуттук өзгөчөл‰г‰н‰н символу катары дагы болушу менен байланыштуу экендиги көрсөт‰лгөн. Исламдын жаралышынын баштапкы баскычтарында эле диндин жана саясаттын айкалышынын негизги салттары бирге жаралган, ошондой эле башынан эле ислам диний окуу дагы саясий программа дагы болуп келгендиги белгиленген. Дин менен саясаттын байланышы социалдык мамилелерде, идеология жаатында жана мамлекеттик т‰з‰л‰штө таптак көр‰нөт. Бирок, анда жашаган элдин каада-салтынын, маданиятынын өзгөчөл‰ктөр‰ менен байланыштагы мусулман өлкөлөр‰н‰н саясий практикасынын көп т‰рд‰‰л‰г‰ ошол эле мезгилде социалдык-экономикалык аспектилер, саясий жана руханий жашоонун динамикасы, институттар жана салттык т‰з‰л‰штөр менен негизделген жалпылыкка да ээ.

Исламдын, мусулман уюмдарынын жана мусулмандардын советтик коомдогу орду жана ролу ошол мезгилдеги окумуштуулардын талдоосу боюнча ошол убактагы ‰стөмд‰к кылган идеологиянын чегинде исламдын терс функциясын, терс касиеттерин жана сапаттарын көрсөт‰‰гө багытталгандыгын айгинелейт. Качан мусулман уюмдары мамлекет тарабынан эч кандай колдоого ээ болбогондо, мамлекеттин саясий органдарында эч кандай орду жок болгондо гана ислам жаңы социалдык-саясий кырдаалга ээ болду. СССРдеги мусулмандардын диний турмушу төмөндөг‰ өз‰нө тиешел‰‰ өзгөчөл‰ктөргө ээ экендиги белгиленген, алар: - ислам менен улутка таандыктыкты окшоштуруу, ал эми мусулман майрамдары жана каада-салттары улуттук каада салттар жана ‰рп-адаттар менен бирдей деп бил‰‰; - исламдын жергиликт‰‰ формаларынын жаралышы; - Куран жана шариат аркылуу аныкталган диний ырым-жырым, ‰рп-адаттардын жыйындысынын биринчи планга чыгышы; феодалдык мамилелерге жана патриархалдык-урууучулдукка тиешел‰‰ каада-салт жана ‰рп-адаттардын, адеп-ахлактык нормалардын жана т‰ш‰н‰ктөрд‰н чыгышы (коомдук өн‰г‰‰н‰н капиталисттик баскычын аттап өт‰‰н‰н жыйынтыгы катары).

Мусулман билим бер‰‰ системасынын эволюциясын талдоо анын социалдык-эконмикалык кайрадан т‰з‰л‰‰лөргө негизделген өзгөр‰‰лөргө дайыма дуушар экендигин көрсөтт‰. Мамлекеттен чиркөөн‰ бөл‰‰ жана чиркөөдөн мектепти бөл‰‰ жөн‰ндөг‰ СССРдин декретинин жарыяланышы менен конфессияларга тиешел‰‰ мектептердин жоюлушу башкача атйканда коомдун маданий турмушунда кылымдарды карыткан диндин монополиясынын жоголушунун натыйжасында көптөгөн кылымдарды басып өткөн диндин монополиясынын билим бер‰‰дөг‰ жоюлушу элдик билим бер‰‰ системасынын светтик жолго толук т‰ш‰ш‰нө м‰мк‰нд‰к т‰згөн. Исламдын социалдык ролуна киргизилген өзгөр‰‰лөрд‰н жыйынтыгы советтик коомдун саясий аң-сезимдеринин секуляризациясына алып келген.

Советтик Союзда XX кылымдын 80-жылдарында саясий режимдин демократизацияланышы жана кайра куруу мезгилиндеги кайрадан т‰з‰л‰‰лөр жалпысынан динге карата, анын ичинен исламдык билим бер‰‰гө расмий бийликтин ж‰рг‰згөн саясатынын өзгөр‰ш‰нө алып келген.

Мусулмандардын ишенимдеги кєтєр‰мдїїлїгї жана исламдын толерантуулугунун жогорку даражасы далилден‰‰ менен катар эле ар т‰рл‰‰ исламдык субъекттердин социалдык маанил‰‰ ишмердиктери жана диний-саясий өз ара байланыштарынын

формаларынын бөл‰н‰п чыгышы менен постсоветтик мезгилде “исламдык шарт” социалдык-саясий кубулуш катары каралган. Окумуштуулар тарабынан мамлекеттик-конфессиялык мамилелердин ‰ч негизги модели (мамлекеттик конфессия, бөл‰п туруучу жана кооперациондук) бөл‰н‰п алынган. Биздин оюбуз боюнча Кыргызстанга диний эркиндикке, бейтараптыкка жана толерантуулука багытталган кооперациондук модель м‰нөзд‰‰. Анын негизинде Кыргызстанда секулярдык мамлекет менен исламдын ортосунда белгил‰‰ бир дистанция, белгил‰‰ бир д‰йнө таанымдык бейтараптыктык сакталып турат. Мамлекет менен мусулман уюмдарынын ортосундагы мамиле иштеп жаткан мыйзамдар менен жөнгө салынууда, светтик мыйзамдар диний эркиндиктин ишке ашышына тоскоол болбойт, ал диний уюмдардын, диний сезимдердин, ишенимдердин эркиндиктерине кепил болот.

Заманбап Кыргызстан диний уюмдардын жана бирикмелердин т‰здөн т‰з таасирининен көз карандысыз светтик мамлекет катары өз‰н‰н позициясына ээ. Светт‰‰л‰кт‰н принциптери саясий жетекчиликтин ишмердигине эле жайылтылбастан, саясий бийликтин, жергиликт‰‰ өз‰н-өз‰ башкаруунун, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын, мамлекеттик жана муниципалдык билим бер‰‰ мекемелеринин динден тышкарылыгын болжойт. Ошондуктан, мамлекеттин светт‰‰л‰г‰н‰н даражасы “секулярдуулук” т‰ш‰н‰г‰ жана диний эркиндик менен ченелет.

Мусулмандарда мамлекет менен өз‰лөр‰н‰н мамилелерин кандайча т‰з‰‰ керектиги жөн‰ндө суроолор жаралат: же светтик мыйзамдарды четке кагуу менен радикалдык жана экстремистик маанайдагы агымдарга кирип автоматту т‰рдө саясий к‰рөшкө катышуу, же светтик мамлекеттин мыйзамдарына баш ий‰‰ менен саясий к‰рөшкө катышуунун кажетинин жок болушу. Эгер мамлекеттин мыйзамдарынын негизин шариат т‰збөсө мусулмандардын жана мусулман уюмдарынын мамлекеттик иштерге катышуусу жана саясий бийликке таасир эт‰‰с‰ өз‰н‰н маанисин жоготот, анткени, исламдык көз караш боюнча бул мыйзамдар легитимд‰‰ эмес, ошондуктан мусулмандар ‰стөмд‰к кылган саясий бийликке, саясий режимге жана мамлекетке ыњгайланышат, ал эми мусулман уюмдары болсо диний суроолорду чеч‰‰ жана өз‰лөр‰н‰н идентт‰‰л‰г‰н сактоо менен алектенишет. Биздин өлкөн‰н мусулмандарынын лидерлери өз‰лөр‰н‰н бирдейлигин жана ‰рп-адаттарын сактоодо исламды өн‰кт‰р‰‰, жањы социалдык-саясий реалдуулукка туура келтирип аны практикада колдонуу, жана дин тутууну өн‰кт‰р‰‰ керектигин т‰ш‰н‰шөт сыяктуу.

Ошентип, Кыргызстандын көп конфессиялуу светтик социумунда исламдын практикасы исламдык мамлекеттердин саясатынын практикасынан айрымаланат, жана умманын, анын диний институттарынын саясий жана коомдук көп конфессиялуу светтик системага ыңгайланышуусун болжойт. Мусулмандардын жана ислам уюмдарынын ишмерд‰‰л‰г‰ мындан тышкары коомдук, саясий жана мамлекеттик социумдун, ошондой эле уммага карата тышкы чөйрөн‰н жана мамлекеттик-диний (исламдык) мамилелердин өзгөчөл‰ктөр‰нөн көз каранды. Исламдын саясий механизмдери болуп толерантуулук, жогорку ыңгайланышууга ээ болуусу жана адаптивд‰‰л‰г‰ эсептелет, ал көп конфессиялуу мамлекеттин шартында исламдын андан ары өн‰г‰ш‰нө жардам берет.

Экинчи параграф "Борбордук Азияда ислам дининин эволюциясы жана мусулман агымдарынын өн‰г‰‰ тенденциялары", - деп аталып, анда исламдын аймактык өзгөчөл‰ктөр‰нө, Бобордук Азияда жана Кыргызстанда ислам кыймылдарынын, агымдарынын жана уюмдарынын тенденциялары жана азыркы мезгилдеги абалдарына талдоо ж‰рг‰з‰лгөн.

Кыргызстанда исламды изилдөөдө аймактык өзгөчөл‰ктөрд‰ эске алуу абзел жана аны эки аймакка бөл‰‰ керек: Т‰нд‰к Кыргызстан жана Т‰шт‰к Кыргызстан. Аталган аймактарда исламдын спецификасынын дифференциациясы аймактык белгилерине карата шартталган, башкача айтканда төмөндөг‰ факторлор менен айрымаланат: табигый-географиялык,. исламга чейинки мезгилдеги башка диндердин жана уруучулдук патриархалдык-этикалык нормалардын таасирлери ж. б.

Кыргызстанда исламдын спецификалык өзгөчөл‰г‰н талдоодо анын башка окумуштуулар изилдеп аныктаган ‰ч деңгээли колдонулду: аймактык-тарыхый; аймактык-этномаданияттык; аймактык-тышкы.

Исламдын кайрадан жаралышынын заманбап баскычын табигый процесс катары кароо керек. Ал улуттук өзд‰к сезимдин ойгонушунун жыйынтыгы. Бул процессте четке окууга кеткен, мекеге зыярат кылган, башка д‰йнө менен таанышууга м‰мк‰нч‰л‰г‰ бар мусулмандар өзгөчө ролго ээ.

Дин жаатындагы заманбап абалды т‰ш‰н‰‰ ‰ч‰н, белгил‰‰ бир тарыхый шарттагы диний идеологиянын баардык татаалдыгын ачып көрсөт‰‰ талап кылынат. Мында, ислам кыймылдарынын, агымдарынын бири-биринен маңызы боюнча айрымаланышына жана Борбордук Азиянын айрым бир өлкөлөр‰ндөг‰ алардын ролуна талдоо ж‰рг‰з‰‰ маанил‰‰, анын негизинде гана Кыргызстанда исламдын

андан ары өн‰г‰ш‰н‰н илимий негизделген моделин т‰з‰‰гө болот.

Ислам кыргызстандык коом ‰ч‰н кыргыздык идент‰‰л‰г‰н‰н т‰з‰‰ч‰ бөл‰г‰ болуп эсептелет. Ошол эле мезгилде исламдын таасири жана исламдык идент‰‰л‰кт‰н өз‰ Кыргызстандын ар башка аймактарындагы коомдун ар кыл катмарлары айрымачылыкка ээ, ал заманбап Кыргызстандагы аймактык, этносаясий адаттардын жана тышкы шарттардын исламдык өзгөчөл‰ктөр‰ менен негизделген. Кыргызстандын заманбап баскычында саясий исламдын активд‰‰л‰г‰ ‰ч‰н социомаданий нишанын жоктугун белгилейбиз, ага карабастан айрымачылыкка ээ коомдун шартында исламдын көп т‰рд‰‰л‰г‰н‰н формасы белгил‰‰ бир конфликтогендик м‰мк‰нч‰л‰кт‰ т‰зөт.

Кыргызстанда исламдын өн‰г‰ш‰н‰н ички шарттарын талдоо эки карама-каршы учурду аныктады: исламдын аймактык м‰нөз‰; исламдын кайрадан жаралуу процессиндеги көп этникалык шарт.

Ал эми тышкы шарттардын таасири эки деңгээлде байкалат: системалуу таасирдин негизинде жана к‰н‰мд‰к(кадыр эсе) аң-сезимдин деңгээлинде. Тышкы шарттар алардын д‰йнө таанымынын жана этномаданиятынын деңгээлинде алардын позицияларынын ажырымына алып келип, анын натыйжасында ар кандай агымдардын, багыттардын жана коомдун поляризациясынын ортосунда карама-каршылыкка алып келээрин белгилейбиз.

Заманбап Кыргызстандагы диний абал эки өзгөчөл‰к менен м‰нөздөлөт: 1. калктын көп конфессиялдуулугу жана көп этникалуулугу; 2. бирдикт‰‰ идеологиянын жана бир калыпка салган борбордук органдын жоктугунун натыйжасында коомдогу этно жана диний ажырымдын башатынын к‰чөш‰ менен рухий изден‰‰гө алып келиши.

Заманбап диний кырдаал өз‰н‰н татаалдыгы жана диний уюмдардын т‰з‰л‰ш‰ндөг‰ трансформациялык өзгөр‰‰лөр‰ менен айрымалангандыгын байкоо маанил‰‰. Алар жаңы псевдодиндик уюмдардын жана өлкөдөг‰ көзөмөлдөнбөз диний процесстердин жаралышына алып келиши м‰мк‰н. Биздин оюбуз боюнча мындай шарт өз‰нө терең т‰з‰л‰шт‰к конфликтогендик м‰мк‰нч‰л‰кт‰ катып ж‰рөт. Өлкөдөг‰ диний кырдаалды кантип башкарууну бийликтин билбестиги менен бул кырдаал тереңдөөдө (диний экспертизанын жоктугу, диний уюмдарды туура эмес укуктук каттоо формалары, диний билим бер‰‰н‰н көзөмөлс‰зд‰г‰, илимий-т‰ш‰н‰кт‰к аппараттын аныкталбагандыгы, бийлик т‰з‰л‰ш‰ндө кайсы орган бул маселенин

кайсы бөл‰г‰нө жооп бере тургандыгынын жөнгө салынбагандыгы ж.б.). Өлкөн‰н диний катмарындагы ички кырдаалды м‰нөздөөдө эки терс учурду бөл‰п алабыз: - ар кандай диний кыймылдардын жана багыттардын ортосундагы карама-каршылыктар; - өлкөн‰н улуттук коопсуздук системасына чоњ коркунуч жараткан көптөгөн салттык эмес диний багыттардын жаралышы.

Кыргызстандын жакынкы келечектеги динге карата саясатынын өөрч‰ш‰н‰н м‰мк‰н болгон жолдорунун эки негизги теоретикалык варианттарын биз бөл‰п алдык: 1. Дин жаатындагы саясат улут аралык, конфессия аралык ынтымакты, мамлекеттин б‰т‰нд‰г‰н сактоо милдеттерине негизделип ж‰рг‰з‰л‰‰ керек. Дин жаатындагы либералдык саясаттын ж‰рг‰з‰л‰ш‰ кандайдыр бир даражада фундаменталистик идеялардын жана көз караштардын "географиялык" маселелеринин алынып салынышына м‰мк‰нд‰к берет. Мында аны турмушка ашыруунун механизмдерин өн‰кт‰р‰‰г‰ акцент жасалат. 2. Негизги диний маселелерди чеч‰‰дө бир катар принциптерди сактоодон четтөө келип чыгат. Мындай вариантка алып келишинин себеби, жетекчиликтин салттык диндерге карата эки жактуу саясатына негизделген. Бир жагынан диндин жана руханияттын (духовентсва) абалын жакшыртуу боюнча иштерди өн‰кт‰р‰‰гө багыталса , экинчи жагынан ушул эле саясат алардын ишмерд‰‰л‰г‰нө көзөмөлдөөн‰ киргиз‰‰ керектигинин зарылдыгынын келип чыгышын мойнуна алат. Мындай эки жактуулук компромисске барууга м‰мк‰нч‰л‰к бар экендигине алып келет. Компромисске баруу дин катмарындагы процесстерди жөнгө салууда айрым бир принциптерге, усулдарга карата гана компромисстин жолдорун издейт.

Ошентип, Борбордук Азиялык аймактагы диний кырдаал заманбап шарттагы салттык исламдын маанил‰‰ ролго ээ экендигин к‰бөлөнд‰рөт. Борбордук Азиянын мамлекеттериндеги, анын ичинен Кыргызстандагы социалдык жана руханий өн‰г‰‰н‰ талдоо бул өлкөлөрдөг‰ шарттар ислам маселесине олуттуу таасир эт‰‰ менен аны саясаттык, идеологиялык, этникалык жана тарыхый шарттарды эсепке алуу зарылчылдыгынын деңгээлине алып чыгаруусун корутундулайт. Бул шарттар чоогу таасир эткенде диний кырдаалды олуттуу курчутуу жөндөм‰нө ээ болуу менен ири масштабдагы кайрадан т‰з‰л‰‰лөрд‰н ж‰р‰ш‰нө таасир этет.

Экинчи бап "Кыргызстандын коомдук саясий өн‰г‰‰с‰ндө мусулман уюмдарынын ролу", - деп аталып 3 параграфтан турат жана анда Кыргызстандын коомдук-саясий өн‰г‰ш‰ндөг‰ мусулман уюмдарынын орду жана ролу изилденген.

Биринчи параграф “Мусулман уюмдарынын ишмердиктеринин социомаданий шарттар менен байланышы”, - деп аталып, Мусулман уюмдарынын Кыргызстандын коомдук-саясий турмушуна катышуу м‰мк‰нч‰л‰г‰ жана формалары салыштырмалуу талданган. Кыргызстанда исламдын кайра жаралуу процессине төмөнк‰ өз ара байланышкан объективд‰‰ ички себептердин комплекси таасир тийгизгендиги каралган: 1. коомдук-саясий; 2. идеологиялык; 3. социалдык-экономикалык

Мусулман уюмдарынын Кыргызстандын коомдук-саясий турмушуна катышуусунун негизине Кыргызстан мусулмандарынын коомдук жана саясий кызыкчылыктары камтылууга тийиш, алар биздин оюбузча төмөнк‰лөр: 1) Бир жагынан бийлик ортосунда жана мусулмандардын, алардын уюмдарынын жана лидерлеринин, исламдын салттуу таралган региондорунун улуттук, саясий элиталарынын ортосундагы чыңалууну, т‰ш‰нбөст‰кт‰, шектен‰‰н‰ жоюу, - анткени алар өздөр‰н мамлекетте саясий, идеологиялык жана руханий жактан басынгандай сезбей жана мамлекет жетекчилеринин көң‰л‰н ар дайым өз көйгөйлөр‰нө бурбашы керек. 2) Исламдын салттуу таралган региондорунун саясий элиталарынын мамлекет иштерине реалдуу катышуусу, саясий (социалдык-маанил‰‰) чечимдерди кабыл алууга, экономикалык долбоорлорду ж‰зөгө ашырууга, бюджетти пландаштырууда жана бөл‰шт‰р‰‰дө. 3) Кыргызстандын мусулман уммасы ‰ч‰н өз Конституциялык укуктарын эркин жана тоскоолдуксуз ишке ашыруу м‰мк‰нч‰л‰ктөр‰н камсыз кылуу. Мечиттерди куруудан тышкары, зыярат кылууну, диний билим бер‰‰ жана ислам жалпыга маалымдоо каражаттар системасын уюштуруу, тиричилик диний каадаларды, анын ичинде спирт ичимдиктерин ич‰‰гө, баңги заттарды, чылым чег‰‰гө шариаттын тыюу салууларын калыбына келтир‰‰. 4) Б‰тк‰л д‰йнө мусулмандары менен эркин жана тоскоолдуксуз пикир алышууга, д‰йнөл‰к мусулман маданиятына аралашууга шарттарды т‰з‰‰.

Мусулман уюмдарынын Кыргызстандын саясий турмушуна катышуусунун негизги өзгөчөл‰ктөр‰н‰н ичинен төмөнк‰лөрд‰ белгилейбиз: - Кыргызстандын мусулман уммасы диний, уюштуруу жана идеологиялык планда коомдон ажыратылган; - учурда Кыргызстанда мусулман диний уюмдарынын ишинин экономикалык базасы мамлекет тарабынан каржыланбайт.

Кыргызстандагы мусулман уюмдары ‰ч‰н анын коомдук-саясий жигерд‰‰л‰г‰ндө дал ушул диний негиздердин начар иштелип чыгышы, анын принциптерин ж‰зөгө ашыруу менен исламды саясатка кошулуусуна жол ачкан аракеттердин так программасынын жоктугу

м‰онөзд‰о‰о. Бул бийлик менен тыгыз кызматташкан мусулман дин кызматкерлерине, ошондой эле өздөр‰он мамлекетке каршы койгон лидерлерге жана кыймылдарга тиешел‰о‰о. Өз‰ончө алганда, мусулмандардын расмий диний башкармалыгы, эреже катары, өздөр‰он‰он саясий жигерд‰о‰ол‰ог‰он‰он жалпы башталыштарын (пассивд‰о‰ол‰окт‰о) көрсөт‰о‰о менен чектелет, ал прагматикалык ой толгоолор, бийликке жакын болууга умтулуу менен аныкталат.

Ошентип, ж‰орг‰оз‰олгөн талдоонун негизинде ата мекендик мусулман уюмдары биздин өлкөн‰он коомдук-саясий турмушуна анчалык деле таасир тийгизбей тургандыгы тууралуу тыянак чыгарууга болот. Алар төмөнк‰олөр менен шартталган: - мусулмандардын диний башкар-малыгынын бийлик т‰оз‰омдөр‰о менен ачык эмес мамилелери, анын негизинде Кыргызстанда умма ээлик кылган саясий потенциалдын жетишсиз натыйжалуу пайдаланылышы; - өз алдынча ишмерд‰о‰ол‰ок ‰оч‰он анын экономикалык базасынын жоктугу жана интеллектуалдык сыяктуу эле, уюштуруучулук планда мусулман элитасынын алсыздыгы.

Экинчи баптын экинчи параграфы "Жаңы геосаясий мейкиндиктеги мусулман уюмдарынын саясий жана социалдык потенциалы", - деп аталат, анда жаңы геосаясий мейкиндиктеги мусулман уюмдарынын саясий жана социалдык потенциялы талданды, ислам жана мусулман уюмдарынын Кыргызстандын коомдук-саясий жашоосундагы абалына баалоо ж‰орг‰оз‰олд‰о.

Мусулмандардын диний башкармалыгы руханий (диний) маселелерди өз алдынча чеч‰о‰огө аракет кылат, ал Кыргыз республикасынын Конституциясында жана "Дин ишениминин эркиндиги жана диний уюмдар жөн‰ондө" Мыйзамда бекитилген. Б‰ог‰онк‰о к‰он‰о мусулмандарды кайсы бир социалдык-маанил‰о‰о экономикалык маселелерди чеч‰о‰огө топтоштуруу жөн‰ондө маселени талкуулоонун кажети деле жок. Анын себеби, мамлекет өз‰он‰он ыйгарым укуктарынын бир бөл‰ог‰он рынокко бер‰о‰о менен өз‰он‰он экономикага болгон катышуусун дароо төмөндөтт‰о. Саясий маселелерди (бийлик ‰оч‰он к‰орөш, электоралдык процесстер, ж.б.) мусулман уюмдары менен биргелешип чеч‰о‰о да мамлекетти анча деле кызыктырбайт. Ошентип, социалдык маселелер, патриоттук сезимдерди тарбиялоо, ошондой эле мусулман өлкөлөр‰онө карата мамилелерде тышкы саясатты ж‰озөгө ашырууга катышуу сыяктуу саясий маселелердин бөл‰ог‰о. Бул маселелерди чеч‰о‰огө катышууда мусулман уюмдары Кыргызстанда жаралып келе жаткан жарандык коомдун т‰оптөлгөн элементтери катары иштей алышат.

Социалдык көйгөйлөрд‰о чеч‰о‰одө мамлекет менен мусулман уюмдарынын биргелешкен катышуусу ачык-айкын жана алардын реалдуу

кызматташтыгы жигерд‰‰ ишке ашып жатат. Мусулман уюмдары качкындар жана мажбур т‰рдө жер которгондор (кары адамдар, оорулуулар, жетимдер) арасында гуманитардык жардам чогултуп, таратууда, калктын эң аяр социалдык катмарына материалдык жана каржы жардамын көрсөт‰шөт, эркинен ажыраткан жайларда иш алып барышат.

Эгер умманын саясий жана социалдык потенциалынын багытына баа берсек, анда биздин көз карашыбызда, ал позитивдик м‰нөзгө ээ.

Ошентип, Кыргызстан уммасы жана мусулман уюмдары саясий жана социалдык, ошондой эле мобилизациялык потенциалга ээ, ал учурда мамлекет тарабынан жигерд‰‰ пайдаланылууда. Кыргызстандын өз‰н‰н уммасы мусулмандардын дин башкармалыгынын ж‰з‰ндө өз‰н‰н саясий потенциалын пайдалануунун механизмин толук көлөмдө өздөшт‰рө элек.

Экинчи баптын ‰ч‰нч‰ параграфы "Мусулман уюмдарынын Кыргызстандын ички саясатына тийгизген таасиринин механизмдери", деп аталат, анда айрым бир мусулман уюмдарынын ишмерд‰‰л‰г‰нө талдоо ж‰рг‰з‰л‰‰ менен Кыргызстандын ички саясатына тийгизген таасиринин механизмдери аныкталды.

Механизмдердин негизги компоненттери болуп ар кандай социалдык жана саясий субъекттер, алардын д‰йнө таанымы-көз карашы, укуктук т‰ш‰н‰ктөр‰, саясий чөйрөдөг‰ баалуулуктары, алар т‰згөн институттар, алар аркылуу т‰з‰лгөн максаттар жана алардын ишке ашуусу эсептелет. Булар адистешкен механизмдер. Саясий чөйрө мамлекеттин негизги ишмерд‰‰л‰г‰нө жараша болсо, ислам уюмдары коомдук уюм болуу менен иштеп жаткан мыйзамдар аркылуу гана иш алып барат. Кыргызстандагы баардык коомдук тез өзгөр‰‰лөрд‰н м‰нөз‰н эске алганда ушундай гана шартта, объективд‰‰ реалдуулукка туура-адекватуу кызмат кылуу м‰мк‰нч‰л‰г‰ бар гана механизм керек.

Айрым бир мусулман уюмдарынын ишмерд‰‰л‰ктөр‰ талданды, көпч‰л‰к мусулман уюмдары юридикалык каттоодон Кыргыз Республикасынын Өкмөт‰нө караштуу дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиясынан өткөн‰ менен активд‰‰ ишмерд‰‰л‰ккө ээ эместиги аныкталды. Кыргыз Республикасы боюнча мусулман уюмдарынын саны жөн‰ндөг‰ расмий маалымат төмөндөг‰ 2.1-таблицада берилген. Эгер КРнын Ички иштер министрлигинин басма сөз кызматынын жана расмий эмес маалыматтарга таянсак б‰г‰нк‰ к‰ндө мечиттер эле 3050 гө жакын экендигин, бул расмий маалыматтан эки эсе көпт‰г‰н белгилейбиз.

2.1-таблица - Кыргыз Республикасынын ар бир областы боюнча мусулман уюдарынын саны (2011-жылдын ноябрь айына карата акыркы маалыматтар)

№	**Ислам уюмдарынын атталыштары**	**Областтар, Ош шаары дагы киргизилген**								
		Бишкек	**Баткен**	**Жала-Абад**	**Нарын**	**Ош**	**Талас**	**Чүй**	**Ыссык-Кμл**	**Жалпы саны**
1.	Кыргызстандын мусулмандарынын диний башкармалыгы	1								**1**
2.	Областык казыяттар	2	1	1	1	2	1		1	**9**
3.	Мечиттер	29	231	454	50	635	79	210	76	**1764**
4.	Ислам жогорку окуу жайлары	2	1	1	1	2		3		**10**
5.	Медреселер	3	11	5	2	19	3	17	2	**62**
6.	Башка ислам бирикмелери, фонддору, миссиялар жана уюмдар	38	1	3	2	11	1	7	4	**67**
	Жалпы саны	75	245	464	56	669	84	237	83	**1913**

Ислам уюмдарынын ичинен салыштырмалуу активд‰‰л‰г‰ жогорураак жана калк арасында ишмерд‰‰л‰г‰ кеңири жайылтылган уюмдарга кыскача м‰нөздөмө берсек:

Даават табилиги уюму. Кыргыз Республикасында аталган уюмдун жамааты динге ишен‰‰ч‰лөрд‰н ичинде ж‰рг‰згөн ишине байланыштуу өзгөчөлөнгөн уюм болуп эсептелет. Бул уюм эч кандай кайрымдуулук акцияларын ж‰рг‰збөйт, ошентсе дагы коомдо ээлеген орду бар, анткени, бул уюмдун м‰чөлөр‰ калктын ар кырдуу катмарлары менен иш алып барат, алар жашоодон кызыкчылыгын жоготуп койгон наркомандар, аракечтер арасында, ошондой эле эл арасында исламдын айрым бир эрежелери жөн‰ндө т‰ш‰нд‰р‰‰ иштерин ж‰рг‰з‰‰ менен даават- исламга чакыруу, мусулмандар арасында диний ‰г‰т иш аракетин алып барат. Кыргызстанда даават табилиги уюмунун атайын иш аракеттеринин программасы бар. Бул

уюмдун райондук, областтык жана республикалык деңгээлдеги кеңештери т‰з‰лгөн. Ал кеңештерде исламды жайылтуу жөн‰ндө маселелер талкууланат. Келечектеги иш пландар талкууланып бекитилет. Ал программа менен калк арасында исламга чакырык, ‰г‰ттөө иштери ж‰рг‰з‰лөт.

"Ак жоолук ажары" аялдар ‰ч‰н коомдук фонду. Бул фонддун негизги курамын кыздар т‰зөт. Кай жактан каржыланаары айтылбайт, белгисиз. Бул фонд Бишкекте гана иш алып барат. Негизги максаты элди ишенимге чакыруу жана жетимдерге, жакырларга, көп балалууларга материалдык жардам бер‰‰.

"Ыйман Бакыт коомдук фонду. Бул фонддун башкы мекемеси Ош шаарында жайгашкан. Бул фонд Ош, Баткен, Жалал-Абад областтарында активд‰‰ иш алып барышат. Негизги багыты кайрымдуулук иш аракеттерин алып баруу.

"Мутакалим" аялдар ‰ч‰н прогрессивд‰‰ коомдук бирикмеси. Негизги каржылоочулар жергиликт‰‰ бизнесмендер жана ишкерлердин салымдары жана кайыр садагалар. Бул уюм чет элдик уюмдар менен тыгыз иш алып барышат. Негизги программалары аялдардын укуктарына жана ‰й-б‰лө маселелерине багытталган. Бул уюмга өз укуктарын коргоо боюнча кайрылышат. Акыркы жылдары мамлекеттик окуу жайларда - мектепте, жогорку окуу жайларында кыздардын жоолук салынып ж‰р‰ш‰ боюнча Билим бер‰‰ министрлиги менен көп талаш-тартыштарды ж‰рг‰з‰шкөн. Кыздардын хиджаб кий‰‰с‰н, мектепте жоолук салынып ж‰р‰‰с‰н колдошот, паспортко жоолукчан с‰рөткө т‰ш‰‰г‰ө да жетишишкен.

Аялдардын "Сумайя" коомдук фонду. Бул фонддун негизги максаты жаштардын арасында адеп-ахлак иштерин алып баруу. Алардын курамын улгайган адамдар т‰зөт. Каржылоочулар: өз балдарынын жардамы, зекет-садага. Булар мектеп окуучулары менен жолугушуулады өткөз‰п турушат.

"Адеп башаты" коомдук фонду. Бул уюмдун программасы социалдык багытта гана. Бул уюмдун өзгөчөл‰г‰ теологиялык окуу жайларын б‰т‰ргөн, жаш кадрларды уюмга м‰чө кылып алуу менен иш алып баруусу. Кыргыз Республикасындагы өз ишин алып барган башка ислам уюмдарынан айрымаланып "Адеп башаты" коомдук фонду гана конкретт‰‰ программасы бар. Б‰тк‰л д‰йнөл‰к мусулман жаштар фонду менен биргеликте негизинен республикабыздын ар башка райондорунда мечит куруу, медереселерди ачуу багытында иштерди алып барышууда. Ал эми Адеп башаты болсо кайрымдуулук иш аракеттерин жардылар арасында, карылар арасында ж‰рг‰з‰п келет.

1990-жылдардын экинчи жарымында диндердин жана диний уюмдардын теңдештиги, динчилдердин укугу, намыс эркиндигинин конституциялык принциптерин эске алуу тууралуу маселе өтө курч коюла баштайт. Өкмөт тарабынан т‰з‰лгөн диний модель ошол учурдагы мамлекет башынан кечирип жаткан өткөөл учурдагы талапка жооп берген эмес. Атуулдардын сөзгө болгон конституцилык укугу менен дин тутуу эркиндигинин тең укуктуу тенденциясы сакталып калган. Радикалдык экстремисттик уюмдардын ишмерд‰‰л‰г‰н юридикалык жактан катуу көзөмөлдөөдө, коомчулуктун ою эске алынып, көпч‰л‰к катышуучулардын коомдук мамилелерине, социалдык кызыкчылыктарына төп келген. Диний багытта көзөмөлд‰ к‰чөт‰‰н‰ колдогон адамдардын көпч‰л‰к пайызы, айрым эксперттердей эле диний экстремизмдин жайылыш деңгээлин көзөмөлдөө өзгөчө мамлекеттик бийликтин чечкинд‰‰ иш аракетинен” көз каранды деп эсептешет.

2008-жылы ж‰рг‰з‰лгөн биздин изилдөөлөрд‰н натыйжасында сурамжылануучулардын 70 пайызы диний уюмдардын жана топтордун иш-аракетин мамлекет тарабынан өзгөчө көзөмөлгө алынышын билдиришкен. Бул болсо, кыргызстан коомчулугунун чечкинд‰‰ маанайын, диний экстремизм менен терроризмге болгон реакциясын билдирет, ошондой эле б‰тк‰л коомчулукта баш аламандык коркунучу байкалат. “Өзгөчө көзөмөл”,- деп, эң негизгиси диний маселелерди чеч‰‰дө мыйзам ыкмаларынын жогорку деңгээлин т‰ш‰н‰шөт. Көпч‰л‰г‰ өз ойлорунда “темир чеңгээлдин” чегинен чыгып кетпей, дин адамдарын ачыктан-ачык куугунтуктабастан, катуу көзөмөлгө алынышын ылайык көр‰шөт.

Бул маанил‰‰ факт, диний чөйрөгө тиешел‰‰ кабыл алынып жаткан мыйзамдардын сапатына байланыштуу маселени каңкуулайт. Биздин оюбузча, мыйзам долбоорлору Жогорку Кеңеш тарабынан талкууга алынганда өтө тыкыр каралышы шарт. Албетте, кабыл алынып жаткан мыйзамдардын сапатына прокуратура таасир этсе болот эле, биз билгендей анын алдын ала Конституциялык көзөмөл ж‰рг‰з‰‰ укугуна ээ экени анык.

Биздин көз карашыбыз боюнча диний ишмерд‰‰л‰ккө байланыштуу мыйзам долбоорлордун конституциялык тарабы алдына ала Генералдык прокуратуранын талкуусуна коюлуп, өлкөн‰н Президенти кол койгучакты Конституциялык кеңеш тарабынан айрым долбоорлор жана кабылдамалар мыйзамдуу талкууланып, кабыл алынса максатка ылайык болоор эле. Жалпыга маалым, Кыргыз республикасынын укуктук системасынын өзөг‰н адамдын табыгый укугунун концепциясы т‰зөт. Бул демек, укук чыгармачылыгынын негизги критерийи, жарандын

эркиндиги менен укугунун ажырагыс биримдиги. Жарандардын Конституциялык укугун жана эркиндигин коргоо механизмине келсек, анда анын зор мааниге ээ экендигин көрөб‰з. Бул жерде эӊ маанил‰‰ роль мамлекет жарандардын негизги укуктарына, керт башынын эркиндигине кепилдик берет.

Б‰г‰нк‰ к‰ндө мамлекет жана анын институттары жалпы д‰йнөдөг‰, аймактагы жана улуттук масштабдагы абалды эске алганда диний чөйрөдөг‰ маселелерди чеч‰‰дө саясий укуктук каражаттарды жана механизмдерди өз кучагына камтыйт. Эгерде диний маселелердин чеч‰‰ перспективасы жөн‰ндө сөз кылсак диний баалуулуктардын укуктук жактан корректировкалоо зарыл. Көпч‰л‰к адистердин оюу боюнча, диний чөйрөдө негизги мыйзамдар кабыл алынган, ошентсе да дин тутуу эркиндигинде адам укугун көзмөлдөө жана камсыздоо ‰ч‰н укуктук негиздерди жакшыртуу керек. Заманбап мыйзам токтомунда аларды ишке ашырууну так белгилөө керек. Диний чөйрөдө ишенимдердин практикада мыйзамга жакын болушун камсыздоо, мыйзамды аткаруудан баш тартканда жоопко тартуу ж.б.

Мамлекеттик исламдык мамилелерди жөнгө салуу механизмдерине төмөндөг‰ мамлекеттик документтер кирет: “Чет элдик диний уюмдардын өк‰лдөр‰н Кыргызстанда, ачуу, жабуу жана каттоонун эрежеси жөн‰ндөг‰ жобо”, “Дин таануу боюнча мамлекеттик экспертиза ж‰рг‰з‰‰н‰н ирээти” жөн‰ндөг‰ Кыргыз Республикасынын Өкмөт‰н‰н чечими, “Кыргыз Республикасынын юстиция органдарында диний уюмдарды мамлекеттик каттоодон өткөз‰‰ өт‰н‰ч арыздарын карап чыгуунун эрежесин бекит‰‰ жөн‰ндөг‰” КРнын юстиция министрлигинин Буйругу ж.б.

Мусулмандардын электоралдык активд‰‰л‰г‰н изилдөө жана мусулмандардын электоралдык процесстерге катышуусу маселелери ачык калууда. Мусулмандардын дин башкармалыгы шайлоо кампанияларына ачык айрым катышуудан алыс болууга сөзс‰з аракеттенишет. Бирок, ошол эле мезгилде мусулмандардын электоралдык табитин изилдөө талап кылынат, анткени шайлоого катышуу бул саясат эле эмес, ал конституциялык норманын “Шайлоо жөн‰ндөг‰” ж.б. мыйзамдын аткарылышы боюнча жарандык милдетин аткаруу. Кыргызстанда мусулмандар тарабынан мусулман уюмдары ишеничке анча ээ болбогондуктан, жалпы калк мусулман коомдоштуктарын талап кылбайт, ошондуктан практика ж‰з‰ндө Кыргызстандын коомунун саясий жашоосуна ар бир мусулмандын жеке катышуусу жөн‰ндө сөз козгоо керек. Ошентип, мусулмандардын жана алардын уюмдарынын шайлоо процесстерине катышуусу же катышпоосу жөн‰ндөг‰ суроо алардын саясий эле маселеси эмес, алардын жарандык маселеси болуп эсептелет.

Демек, Кыргызстандын жашоосунда социалдык маанил‰‰ маселелерге катышууга алардын даярдыгын, коомдук жетилгендигин аныктайт. Анын негизинде Кыргызстандын мусулмандарынын электоралдык активд‰‰л‰г‰нө, шайлоону т‰з‰‰ч‰ алардын көз караштарына, динге ишенгендердин социлдык жана саясий активд‰‰л‰г‰нө дин башкармалыгынын таасиринин механизмдерин ж.б. принципиалдуу т‰рдө талдоо абзел.

Мамлекеттик бийликтин аткаруу органдары саясий ишмерд‰‰л‰кт‰ башкаруу боюнча ж‰р‰п жаткан баардык иштерди ишке ашырышат. Алардын актылары мыйзамдуу м‰нөзгө ээ болгону менен Өкмөтт‰н жана министерстволордун чечимдерисиз, буйруктарысыз жана инструкцияларысыз өз‰н‰н м‰нөз‰, мазмуну боюнча көп т‰рл‰‰ болгон саясий процесстерди жөнгө салуу м‰мк‰н эмес. Саясий чөйрөдөг‰ чечимдердин ишке ашуусун атайын органдардын ишмерд‰‰л‰г‰н уюштуруу жолу менен аткаруу бийлиги көзөмөлдөйт. Андай аткаруу бийлигинин органдарынын катарына министерстволор, ведомстволор, Улуттук коопсуздук, чалгындоо жана башка коопсуздук кызматтарынын аймактык органдары ж.б. кирет. Азыркы коомдун ишмерд‰‰л‰г‰ндө жана жашоонун маселелерин чеч‰‰дө коопсуздуктун структураларынын ролун жогорулатууда, алар саясаттын максатын, чечимдеринин жолдорун ишке ашыруунун көрсөтмөс‰н‰н башкы звеносу болуп калганын мезгилдин практикасы к‰бөлөнд‰р‰‰дө.

Кыргызстандыктардын коомунда исламдык уюмдардын акрындык менен таасиринин жогорулашына карабай мусулмандардын көпч‰л‰г‰ саясий субъект катары жалпы коомду, мамлекетти эсептешет.

Жеке мамлекетт‰‰л‰г‰н‰н формасын т‰з‰п жаткан исламдык субъекттер, ошол эле мезгилде башкаруунун саясий органдарын т‰зөөр‰н жана калыптандырарын сөзс‰з белгилөө керек.

Мамлекеттин саясатына таасирин тийгиз‰‰ч‰ исламдын негизги уюштуруучулук механизм аспектилерине булар кирет: мамлекеттин укуктук талаасына ар кыл ислам субъектилеринин тартылышы; коомдун аскердик жана улуттук коопсуздугун бекемдөөдө ислам субъектилеринин катышуусун тармактык иштеп чыгуу, зарыл болсо атайын институттарды жана уюмдарды т‰з‰‰ (мисалы: КРнын Улуттук коопсуздугунун атайын коммиссиясы); ислам факторундагы иш аракеттер шартында саясий тапшырмаларды ишке ашырган адистешкен ишканаларды жана институттарды маалыматтык камсыздоо; ислам факторунун коомго тийгиз‰‰ч‰ оњ жана терс жактарын эске алуу менен коомдун саясий багытындагы мыйзамдуулукту ар тараптан кароо; диний максаттарда гана

иш ж‰рг‰згөн ислам субъектилерине каршы багытталбаган саясий чечимдердин аткарылышын көзөмөлгө алуу; бул багыттагы адисттерди даярдоо.

Албетте, Кыргызстандагы мамлекеттик бийликтин светтик м‰нөздө болушуна байланыштуу, мамлекет мусулман уюмунун жашоосуна жана анын ичинде мамилелерди жөнгө салууга кийлигишпеси керек.

Мусулман уюмдарынын мамлекеттик процесстерге катыштыруу багытын өн‰кт‰р‰‰ көб‰нчө алардын өлкөн‰н мамлекеттик бийлигинин институттарына болгон ишенимине жараша болоорун белгилеп кетишибиз керек. Мусулман коомчулугу өз‰ саясатка кийлигишпейт, аны саясаттын диний ресурсуна кызыкдар адамдар ислам баалуулуктарына таянып, бийликке ислам лозунгдарын колдонуу менен саясатташтырышат. Мамлекеттин жана Республикадагы мусулман коомчулугунун карым-катышы боюнча так өн‰г‰‰ стратегиясы жок. Ошону менен бирге мамлекет тарабынан аны коомдун рухий-нравалык процессинде моралдык-нравалык потенциалын колдонуу м‰мк‰нч‰л‰г‰ колдон чыгарылат.

Кыргызстан кандай гана болбосун ар улуттун элдеринин жана диний конфессиялардын кызыкчылыгын коргогон светтик өлкө болуп калыш керек экендигин баса белгилешибиз керек. Бул саясатта Кыргызстандын улуттук, маданияттык жана тарыхый өзгөчөл‰г‰н эске алуу менен, исламдын позитивд‰‰ башталышына таянуу туура болот, ал конфессия аралык толеранттуулугун, көтөр‰мд‰‰л‰г‰н жана ынтымактуулугун колдогонго бекем негиз т‰зөт.

Жергиликт‰‰ мусулман уюмдары кыргыз коомчулугундагы бардык маанил‰‰ окуяларга, майрамдык иш чараларга катышышат, кыргыз коомчулугунун анча көњ‰л бурулбаган катмарына көп нерселерди жазашат. Мусулман уюмдарынын бул кыймылдарын эки т‰рд‰‰ бааласа болот: бир жагынан алардын саясаттан декларация т‰р‰ндө четтетилиши Кыргызстандагы исламдын өз‰н‰н жеке саясий долбоору жок экендигин айгинелейт. Экинчи жагынан, исламда дин жана саясат бөл‰нбөст‰г‰ жөн‰ндө коомдук пикирлер дайыма айтылып келет.

Ошону менен бирге, ислам өз‰н‰н багыты боюнча саясий бийликке талапкер боло албайт. Азыркы к‰ндө Кыргызстандагы көпч‰л‰к мусулман уюмдары ислам мамлекетин курууну көздөшпөйт.

Жыйынтыктап айтканда, Кыргызстанда ислам дининин саясатта ролу анча билинбегени менен, андан тышкары калган жок. Ошондон улам, Кыргызстандагы көпч‰л‰к мусулман уюмдары светик бийлик структурасына ылайыкташып, Кыргыз Республикасынын мыйзам чегинде иш алып баруу менен, өзгөчө ислам саясатын ж‰рг‰збөйт.

КОРУТУНДУ

1. Ислам маселесине жана ислам факторуна, социалдык институттун формасы катары мусулман уюмдарына карата, алардын коомдук турмушка жана светтик мамлекеттин саясатына тийгизген таасири көйгөй‰нө коомчулукта, мамлекеттик т‰з‰мдөрдө, илимий чөйрөдө, жалпыга маалымдоо каражаттарында, диний уюмдарда туруктуу кызыкчылык байкалууда.

2. Диний уюмдар деп маанил‰‰ коомдук баалуулуктарды жана процедураларды бириктирген, көп конфессиялуу социумдагы мусулман коомчулугунун диний талаптарын канааттандыруучу байланыштардын уюшкан системасын жана социалдык нормасын т‰ш‰нөб‰з. Мусулман уюмдарынын ишмерд‰‰л‰г‰ саясий, социалдык, коомдук жашоонун руханий чөйрөс‰нө таасир тийгизген ислам шарты менен тыгыз байланышта болуп мамлекеттик, коомдук жана партикулярдык деңгээлдерде байкалат.

3. Ар кыл мусулман субъекттери коомдук турмушта, көп конфессиялуу коомдун жана светтик мамлекеттин саясатында белгил‰‰ бир ролду ойношот. Саясатта мусулман уюмдары өз алдынчалуулук ролун ойношпойт, алар бийлик т‰з‰мдөр‰нөн, мамлекеттик органдардан багыт алуу менен иш алып барышат. Көп конфессиялуу коомдун саясий турмушуна мусулман уюмдарынын мыйзамдуу жана укуктуу катышуусунун критерийлери болуп колдонулуп жаткан мыйзамдарга алардын ачык айрым ишмерд‰‰л‰г‰н‰н толук дал кел‰‰с‰ жана анын коомдук ой-пикир аркылуу колдоого ээ болуусу эсептелет.

4. Мусулман уюмдарынын Кыргызстан коомчулугунун коомдук жана саясий турмушуна катышуусунун өзгөчөл‰ктөр‰ болуп төмөнк‰лөр эсептелет: Кыргызстан уммасынын алсыз саясий субъективд‰‰л‰г‰; Кыргыз Республикасында жарандык коомдун алсыз өн‰ккөнд‰г‰, Кыргызстанда мусулман элитасынын алсыздыгы; мамлекеттик-конфессиялык мамилелердин терс советтик тажрыйбасынын аныкталбагандыгы; социалдык жана саясий турмушта мусулман уюмдарынын катышуусунун туруктуу салттарынын жоктугу; Кыргызстан уммасына мусулман өлкөлөр‰ жана чет өлкөл‰к уюмдардын таасиринин сакталып калуусу; Кыргызстандын мусулман коомунун уюштуруу-башкаруучулук т‰з‰л‰ш‰н‰н өзгөчөл‰г‰.

5. Кыргызстан уммасы жана мусулман уюмдары саясий жана социалдык, ошондой эле мобилизациялык потенциалга ээ, ал учурда мамлекет тарабынан жигерд‰‰ пайдаланылууда. Кыргызстандын өз‰н‰н уммасы мусулмандардын дин башкармалыгынын ж‰з‰ндө

өз‰н‰н саясий потенциалын пайдалануунун механизмин толук көлөмдө өздөшт‰рө элек. Кыргызстандын уммасынын саясий потенциалы мусулмандардын кыргызстандык коомдо жашагандыгы менен байланыштуу жана анын табигый бөл‰г‰ болуп саналуу менен бирге Кыргыз Республикасындагы бийлик мамилелеринин өзгөчөл‰ктөр‰ жана сапаты менен байланышта. Жакынкы жылдары мусулман уюмдары саясий мамилелердин секулярдык м‰нөз‰ндө гана эмес, саясий кызыкчылыктардын өн‰кпөгөнд‰г‰ жана мусулмандардын өздөр‰н‰н саясий к‰т‰‰лөр‰н‰н т‰птөлбөгөнд‰г‰, колдонулуп жаткан мыйзамдардан улам реалдуу саясий к‰ч боло албайт деген жыйынтыкка келдик. Жакынкы жылдары мусулман субъекттери бийликке саясий оппозиция боло алышпайт.

6. Кыргызстандын саясий турмушунда мусулман уюмдарын тартуунун тенденциялары жана келечектери болуп шайлоолорго катышуу; өлкөдө, региондордо жана жергиликт‰‰ өз алдынча башкарууга, жаңы мыйзамдарды талкуулоого, саясий маалыматтарды бер‰‰гө, массалык компанияларга, митингдерге ж.б. катышуу эсептелет.

Практикалык сунуштар

1. Диний уюмдар жана дин тутуу эркиндиги жөн‰ндөг‰ мыйзамдарды кайрадан иштеп чыгуу, аны диний экстремизм жана терроризмдин улуттук коопсуздугунун реалдуу коркунучун эске алуу менен заманбап турмуштун талаптарына тууралоо,

2. Диний бирикмелердин жана уюмдардын ишмерд‰‰л‰г‰н жөнгө салуучу эрежелерди жана нормаларды кайрадан карап чыгуу, расмий каттоодон качкан диний коомчулуктун жоопкерчилигин к‰чөт‰п, катуу көзөмөлгө алуу.

3. Диний бирикмелердин жана уюмдардын иштерин уюштурууну камсыз кылуучу мамлекеттик органдардын ишмерд‰‰л‰г‰н көзөмөлдөө системасын жакшыртуу жана диний чөйрөн‰н эркиндигин жана укугун сактоого кепил болуу.

4. Дин чөйрөс‰н башкаруу субъектерин маалыматтык камсыздоочу бир б‰т‰н системасын т‰з‰‰, ошондой эле диний бирикмелерди жана уюмдарды эсепке алуу системасын заманбап талаптарга тууралоо.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси:

1. Шаршеналиев, У.А. Исламдын Кыргызстандагы орду [Текст] / У.А. Шаршеналиев // Международная научно-практическая конференция,

посвещенная году кыргызской государственности. - Бишкек, 2003. – С.168-171.

2. Шаршеналиев, У.А. Религиозный мир современного Кыргызстана [Текст] / У.А. Шаршеналиев // Вестник КГНУ. Серия 5.- 2005. – Вып 2. - С.32-35.

3. Шаршеналиев, У.А. Религия в условиях глобализации [Текст] / У.А.Шаршеналиев, С.Г. Иванов // Преемственность народной мудрости в современной кыргызской философии: сб.науч.докл. и ст. ин-та Философии и права НАН КР. - Бишкек, 2006.- С.51-55.

4. Шаршеналиев, У.А. Особенности участия мусульманских организаций в политической жизни кыргызского общества [Текст] / У.А. Шаршеналиев // Вестник КНУ. Серия 1. - 2009. - Вып 1. - С. 221-225.

5. Шаршеналиев, У.А. Институционально-организационный механизм влияния ислама и мусульманских организаций на внутренюю политику Кыргызстана [Текст] / У.А. Шаршеналиев // Поиск. Серия гуманитарных наук. - Алматы, 2010. - №4. - С.106-111.

6. Шаршеналиев, У.А. Политический и социально-нравственный потенциал мусульманских организаций Кыргызстана [Текст] / У.А. Шаршеналиев // Гуманитарные проблемы современности: сб. науч. тр. - 2011. - Вып 12. - С.670-675.

7. Шаршеналиев, У.А. Функционально-деятельностный механизм влияния ислама и мусульманских организаций на внутренюю и внешнюю политику Кыргызстана [Текст] / У.А. Шаршеналиев // Высшая школа Казахстана. - Алматы, 2010. - № 4. – С. 221-229.

8. Шаршеналиев, У.А. Мусулман уюмдары Кыргызстандын коомдук-саясий турмушунда [Текст] / У.А. Шаршеналиев, Т.О.Омурова // Наука и новые технологии. - 2010. - № 7. - С. 105-111.

Шаршеналиев Улан Алтымышовичтин 09.00.11-социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу ‰ч‰н жазылган «Ислам жана мусулман уюмдары Кыргызстандын коомдук-саясий жашоосунда » аттуу диссертациялык ишине

РЕЗЮМЕ

Негизги сөздөр: Кыргызстан, коом, саясат, ислам, мусулман уюмдары, конфессия, дин башкармалыгы, умма, саясий жана социалдык потенциал, механизм.

Изилдөө объектиси: Кыргызстандын мусулман коомчулугу жана анын дин башкармалыктары жана мусулмандардын коомдук-саясий уюмдары.

Иштин максаты: мусулман уюмдарынын заманбап Кыргызстандын коомдук-саясий турмушундагы ордун жана ролун, мусулман коомунун саясий катышуусунун механизмдерин талдоого алуу.

Изилдөөн‰н ыкмалары: идеялык-генеологиялык, салыштыруу, салыштырма-талдоо, региондук-статистикалык, белгилерди бөл‰п алуу жана жалпылоо, социалдык сурамжылоо, илимий божомолдоо жана моделдештир‰‰ ыкмасы.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы: мусулман коомчулугунун көп конфессиялык кыргызстандын коомундагы ишинин теориялык негиздери талдоого алынган; мусулман уюмдарынын заманбап Кыргызстандын коомдук-саясий процесстерине тийгизген таасири көрсөт‰лгөн; исламдын Кыргызстандын ички саясатына таасир бер‰‰ механизмдери изилденген; заманбап Кыргызстандын мусулман уюмдарынын саясий жана социалдык потенциалы ачылып берилген.

Колдонуу тармагы: Ж‰рг‰з‰лгөн изилдөө мамлекеттик-диний (ислам) мамилелерин андан ары өн‰кт‰р‰‰ максатында Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдары жана мусулман дин башкармалыгы ‰ч‰н бир катар сунуштарды т‰птөөгө м‰мк‰нч‰л‰к берет. Алынган маалымат, окуу процессине

киргизилген жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук Университетинин дин таануу кафедрасында дарстарда жана семинардык сабактарда колдонулуп жатат. Акыркы жыйынтыктары илимий кызматкерлер жана атайын курстарды окуу ‰ч‰н ЖОЖдордун окутуучулары ‰ч‰н, ошондой эле исламдын заманбап көйгөйлөр‰нө катышы бар практикалык мекемелер жана кызматкерлер ‰ч‰н кызыгууларды жаратат. Изилдөөн‰н жыйынтыктары жана анын тыянактары мазмундуу, конструктивд‰‰ пикир алышуу ‰ч‰н да колдонулушу м‰мк‰н.

РЕЗЮМЕ

диссертации Шаршеналиева Улана Алтымышовича на тему: «Ислам и мусулманские организации в общественно-политической жизни Кыргызстана» на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11- социальная философия

Ключевые слова: Кыргызстан, общество, политика, мусулманские организации, конфессия, религиозные управления, умма, политический и социальный потенциал, механизм

Объект исследования: мусульманская общность Кыргызстана и представляющие ее духовного управления и общественно-политические организации мусульман.

Цель работы: проанализировать место и роль мусульманских организаций в общественно-политической жизни современного Кыргызстана и механизмы политического участия мусульманской общины.

Методы исследования: идейно-генеологический, сравнительно-сопоставительный, сравнительно-аналитический, регионально-статический, выделения и обобщения признаков, научного прогнозирования и моделирования, социологический опрос.

Полученные результаты и новизна: анализированы теоретические основы функционирования мусульманской общины в поликонфессиональном кыргызстанском обществе; показано влияние мусульманских организаций на общественно-политические процессы современного Кыргызстана; исследованы механизмы влияния ислама на внутреннюю политику Кыргызстана; раскрыты политический и социальный потенциал мусульманских организаций современного Кыргызстана.

Область применения: Проведенное исследование дает возможность сформулировать ряд рекомендаций для органов государственной власти КР и духовного управления мусульман в целях дальнейшего развития

государственно-религиозных (исламских) отношений. Информация, полученная при подготовке диссертации, внедрена в учебный процесс и используется на лекциях и семинарских занятиях в КНУ на кафедре религиоведения. Конечные результаты представляет интерес для научных работников и преподавателей вузов для чтения спецкурсов, а также практических учреждений и работников, имеющих отношений к современным проблемам ислама. Результаты и выводы исследования имеют практическое значение для содержательного, конструктивного диалога.

THE RESUME

on the dissertation theme «Islam and Muslims' organization in social-politic life in Kyrgyzstan» made after Sharshenaliev Ulan Altymyshovich for the degree competition of the Doctor of philosophy sciences. Specialty 09.00.11 – social philosophy

Key words: Kyrgyzstan, society, policy, Muslim organization, confession, religious, political and social potential, mechanism.

Objects for research: Muslim society in Kyrgyzstan and ecclesiastical management and Muslims public political organization.

Methods of research: High principled-genealogical, comparative-analytical, regional-statistical, signs of generalization, method of science forecasting and model.

The results and novelty: Theoretical basis in functioning Muslim's society in Kyrgyz polyconfessional society is being analyzed; we can see the influence of Muslim's organization over public-political process in modern Kyrgyzstan; being researched mechanisms and Islam's influence over interval and foreign policy of Kyrgyzstan; political and social-moral potential of Muslim's organization in modern Kyrgyzstan is being discovered.

Field of using: Research work gives an opportunity to recommend organs of government KR to be formed and Muslim's management for further development of state Islamic relations. Information which were taken while preparing science research work, are being in lectures and practical courses in Kyrgyz National University in the department of religious study.

Final results have interest for research workers and teachers to read special courses, also institution and workers, who bears a relation to the problems of modern Islam.

Басуугa 13.08.2012-ж. кол коюлду.
Форматы 60х84 1/16
Кјлјмі 1,7 б.т.
Офсеттик кагаз
Нускасы: 50

«Maxprint» басмаканасы,
Бишкек шаары, Курманжан Датка кјчјсі 207